

Fecr Yayınları: 487

MAĞRİB BÖLGESİNDE HADİS
- İbn 'Âşûr Özelinde -

Halil İbrahim DOĞAN

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0 312 395 85 71
(Sertifika No: 47479)

1. Baskı: Aralık 2021

ISBN: 978-625-8005-30-1

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

MAĞRİB BÖLĖESİNDE HADİS
- İbn 'Âşûr Özelinde -

Halil İbrahim DOĞAN

Ankara 2021

Halil İbrahim DOĞAN

1988'de Tokat'ın Reşadiye ilçesinde dünyaya geldi. İlkokulu 2002'de tamamlayan yazar, 2006'da Reşadiye İmam Hatip Lisesinden mezun oldu. Eylül 2007 yılında Diyanet İşleri Başkanlığında Ağrı'nın Doğubayazıt ilçesinde imam-hatip olarak göreve başladı. 2008 yılında başladığı Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesini 2012'de bitirdi. 2013 yılında imam-hatiplik görevinden ayrılarak Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Hadis anabilim dalına araştırma görevlisi olarak atandı. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri bölümünde 2015 yılında *Muhammed et-Tâhir b. 'Âşûr (1879-1973) ve Hadis İlmindeki Yeri* adlı teziyle yüksek lisansını ve 2021 yılında *Hadis İlmi Açısından Beyhakî'nin (öl. 458/1066) es-Sünenü'l-Kebîr'i* adlı teziyle de doktorasını tamamladı. Hâlen aynı görevine devam eden yazarın *Yeni Bir Yöntemle Hadis İlimleri ve Usûlü* ile *Kitâbu'z-Zühd* adlı çeviri eserleri, kitap bölümleri, dergi editörlükleri, yayınlanmış çeşitli makaleleri ve tebliğleri bulunmaktadır. Yazar, evli ve bir çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	8
ÖN SÖZ	9

GİRİŞ

MUHAMMED ET-TÂHİR B. 'ÂŞÛR'UN YAŞADIĞI DÖNEMDE TUNUS

1. Siyâsî Durum	13
2. Ekonomik ve Sosyal Durum	16
3. İlmî ve Kültürel Durum	18

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAMMED ET-TÂHİR B. 'ÂŞÛR'UN HAYATI, İLMÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1. MUHAMMED ET-TÂHİR B. 'ÂŞÛR'UN HAYATI	23
1.1. Ailesi ve Soyu	23
1.2. Doğumu ve Çocukluğu	26
1.3. Öğrenim Yılları	27
1.4. Öğretim Yılları, Görevleri ve Eğitim Islahatı	31
1.5. Siyaset, Devlet ve Hükümetle İlişkisi	39
1.6. Seyahatleri	40
1.7. Vefatı	41
1.8. Değerlendirme	42
2. MUHAMMED ET-TÂHİR B. 'ÂŞÛR'UN İLMÎ ŞAHSİYETİ	43
2.1. Hadis İlmindeki Yeri	43
2.2. Hocaları	46
2.2.1. Muhammed el-'Azîz Bû 'Attûr	46
2.2.2. 'Ömer İbnü's-Şeyh	47
2.2.3. Sâlim Bû Hâcib	49
2.2.4. Muhammed b. 'Osmân en-Neccâr	50
2.2.5. Sâlih eş-Şerîf	51
2.2.6. Muhammed en-Nahlî el-Kayravânî	52
2.3. Öğrencileri	55
2.3.1. Muhammed el-Fâzıl b. 'Âşûr	55
2.3.2. 'Abdülhamîd b. Bâdîs	56
2.3.3. Muhammed el-Habîb b. el-Hûca	57
3. MUHAMMED ET-TÂHİR B. 'ÂŞÛR'UN ESERLERİ	58
3.1. Tefsir	59
3.2. İslâm Hukuku	60
3.3. Arap Dili ve Belagatı	62
3.4. Din Eğitimi	63

3.5. Din Sosyolojisi ve Siyaset	64
3.6. Hadis ve Sünnet	65
3.6.1. Kitaplar	66
3.6.2. Makaleler	69
3.7. Matbu Olmayan Eserler	77

İKİNCİ BÖLÜM

MUHAMMED ET-TÂHİR B. 'ÂŞÛR'UN HADİS İLMİNDEKİ YERİ

1. HZ. PEYGAMBER TASAVVURU	79
1.1. Hz. Peygamber'in Ebeveyninin ve Atalarının Dînî Durumu	79
1.1.1. Hz. Peygamber'in Nesebi ve Nesebinin Asilliği	81
1.1.2. Hz. Peygamber'in Ebeveyninin ve Atalarının Fetret Ehli ve Hanif Olması	86
1.1.3. Hz. Peygamber'in Ebeveyni Hakkında Rivayet Edilen Hadisler	89
1.1.4. Hz. Peygamber'in Ebeveyninin ve Atalarının Âhiretteki Durumu	91
1.2. Nûr-i Muhammedî	96
1.2.1. Hadisin Sıhhat Derecesi	99
1.2.2. Hadisin Lafız Açısından Tenkidi	102
1.2.3. Hadisin Mana Açısından Tenkidi	103
1.3. Hz. Peygamber'in Şefaati	106
1.3.1. Şefaatin Sözlük Anlamı	106
1.3.2. Hz. Peygamber'in Şefaati ve Delilleri	107
1.3.3. Şefaatin Çeşitleri ve Fırkaların Görüşleri	110
1.4. Hz. Peygamber'in Mucizeleri ve Gizli Mucizeleri	114
1.4.1. Mucize	114
1.4.2. Gizli Mucize	115
1.4.3. Gizli Mucizenin Hikmetleri	116
1.4.4. Gizli Mucizenin Kısımları	117
1.5. Hz. Peygamber'in Kâbe Hakemliği: Gizli Bir Mucize	128
1.6. Hz. Peygamber'in Ümmîlik Mucizesi	129
1.7. Değerlendirme	136
2. HADİS VE SÜNNET BİLGİSİ	137
2.1. Hadis, Sünnet, Âsâr, Haber, Rivayet ve Bid'at Kavramları	137
2.2. Sünnetin Kaynağı Hakkındaki Görüşü	140
2.3. Hadis İlmî İle İlgili Değerlendirmeleri	142
2.4. Mana İle Hadis Rivayeti	144
2.5. Eserlerinde Zayıf veya Mevzû' Hadisler Nakletmesi	146
2.6. Hadis Çeşitleri	147
2.6.1. Kudsî Hadis	147
2.6.2. Mütevâtir Sünnet	150
2.6.3. Sahih Hadis	152
2.6.4. Mürsel Hadis	153
2.6.5. Mevzû' Hadislerin Ortaya Çıkışı ve Sebepleri	153
2.7. Hadis ve Sünnetin Tedvini ve Tasnifi	156

2.8. Hadis Kitaplarının Dereceleri -----	158
2.8.1. Mâlik b. Enes'in <i>el-Muvatta'</i> ı -----	159
2.8.1.1. <i>el-Muvatta'</i> : İlk Telif Edilen Hadis Kitabı -----	160
2.8.1.2. <i>el-Muvatta'</i> ın İçeriği -----	161
2.9. Değerlendirme -----	167
3. SÜNNETİN BAĞLAYICILIĞI -----	169
3.1. İslâm Âlimlerinin Sünnetin Bağlayıcılığı Taksimleri -----	169
3.2. Muhammed et-Tâhir b. 'Âşûr'un Taksimi -----	174
3.3. Değerlendirme -----	190
4. SENED TENKİDİ -----	191
5. METİN TENKİDİ -----	207
5.1. Kur'ân'a Arz Etmek -----	208
5.2. Hadise Arz Etmek -----	210
5.3. Târihî Verilere Arz Etmek -----	213
5.4. Hadisi Pek Çok Kişinin Rivayet Etmesi Gerekirken Bir Kişinin Nakletmesi -----	215
5.5. Hadisin Eserlerde Bulunmaması -----	216
5.6. Hadisin Üslûbu -----	217
6. HADİS YORUMCULUĞU -----	219
6. 1. Hadislerdeki Garîb Kelimeleri Açıklaması -----	219
6. 2. Hadislerde Yer Alan Şahıs ve Yer İsimleri Hakkında Bilgi Vermesi -----	223
6. 3. Nüsha ve Lafız Farklılıklarına İşaret Etmesi -----	225
6. 4. Hadisler Hakkında Lugavî Yorumlara Yapması -----	227
6. 5. Kitap ve Bâb Başlıklarını Şerh Etmesi -----	229
6. 6. Bir Hadisin Tamamını Şerh Etmesi -----	233
6. 7. Hadiste Geçen Temsilleri Açıklaması -----	240
6. 8. Müşkil Hadisleri Şerh Etmesi -----	242
6. 9. Hadislerden Fıkhî Hükümler Çıkarması -----	252
6.10. Değerlendirme -----	253
SONUÇ -----	255
BİBLİYOGRAFYA -----	261

KISALTMALAR

- a.mlf. : Aynı müellif
a.s. : Aleyhi's-Selâm
akt. : Aktaran
AÜ : Ankara Üniversitesi
b. : İbn/Bin
Bk./bk. : Bakınız
bnt. : Binti
çev. : Çeviren
H : Hicrî
Hz. : Hazreti
M : Miladî
MÜ : Marmara Üniversitesi
öl. : Ölüm tarihi
s.a.v. : Sallallahu Aleyhi ve Sellem
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
thk. : Tahkik eden
ts. : Yayın tarihi yok
vd. : Ve diğerleri
y. y. : Yayın yeri/Yayınevi yok

ÖN SÖZ

Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirleri olan hadisler, İslâm dininin Kur'ân-ı Kerîm'den sonra gelen ikinci temel kaynağıdır. Ahlâkı Kur'ân olan Hz. Peygamber'in hadisleri olmaksızın dini yaşamak mümkün değildir. Zira Rasûlullah, İslâm'ın anlaşılmasında ve tatbik edilmesinde Kur'ân'ın tamamlayıcı ögesi olup ikisi birlikte bir bütünü oluşturmaktadır. Bundan dolayı İslâm uleması, asırlarca büyük bir hassasiyetle Hz. Peygamber'in hadislerine ihtimam göstermişlerdir. İlk asırlardan itibaren günümüze kadar pek çok âlim, çeşitli eserler telif ederek Hz. Peygamber'in hadislerini anlamaya, anlatmaya ve açıklamaya çalışmış, hayatlarında uygulamaya gayret göstermiştir. Bu âlimlerden birisi de yakın dönemde Mağrib bölgesindeki Tunus'ta ömrünü geçiren Muhammed b. et-Tâhir b. 'Âşûr'dur.

Muhammed et-Tâhir b. 'Âşûr (1879-1973), İslâm âleminin en çalkantılı dönemlerinden olan XIX. ve XX. yüzyılda yaşamış Tunuslu bir âlimdir. O, yaşadığı dönemin bütün zorluklarına rağmen tefsir, hadis, fıkıh gibi çeşitli ilim dallarında pek çok eser vermiştir. Ancak ülkemizde yazdığı eserlerden genellikle *Makâsıdu's-şerî'ati'l-İslâmiyye* ve kısmen *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, *Usûlü'n-nizâmi'l-ictimâ'î fi'l-İslâm* gibi sadece birkaç eseri tanınmakta olup başta hadis olmak üzere diğer alanlardaki kitapları neredeyse hiç bilinmemektedir. Dolayısıyla bu durum, İbn 'Âşûr'un eserleri hakkında yapılan tez ve makalelere de yansımıştır. Zira tefsir ve İslâm hukuku alanında çeşitli çalışmalar yapılırsa da hadis açısından herhangi bir araştırmanın yapılmadığı görülmüştür.

İslâmî ilimlerin hemen hemen her alanında eser telif eden İbn 'Âşûr, hadis alanında Mâlik b. Enes'in *el-Muvatta'*ı ile Buhârî'nin *el-Câmi'u's-sahîh*'i üzerine kitaplar yazmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber ve hadis ilmiyle ilgili çeşitli konularda ciddi bir yekûn oluşturacak kadar makale yayımlamıştır. Dolayısıyla onun hadisçilik yönünü konu edinen bir çalışmanın olmamasını eksiklik olarak değerlendirmek mümkündür. Bu araştırma vesilesiyle İbn 'Âşûr'un Hz. Peygamber ve hadisle ilgili görüş ve düşünceleri ortaya çıkmış olacağı, böylece yapılacak çalışmalar-

da ondan faydalanılması ve kaynak gösterilmesini sağlayacağı temenni edilmektedir. Nitekim hadis ilmiyle alakalı olarak İbn 'Âşûr'un sadece *Makâsıdu's-ş-şerî'ati'l-İslâmiyye'*de yer alan sünnetin bağlayıcılığı tasnifi bilindiği söylenebilir. Bu durum, ayrıca İbn 'Âşûr'un hadis dışındaki diğer eserlerinde de hadislerle ilgili konuların olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak bu araştırmada İbn 'Âşûr'un hadislerle alakalı eserleri başta olmak üzere diğer çalışmaları da dikkate alınarak onun hadisçilik yönü ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Elinizdeki çalışma 2015 yılında "Muhammed et-Tâhir b. Âşûr (1879-1973) ve Hadis İlmindeki Yeri" başlıklı tamamlanmış olduğumuz yüksek lisans tezinin gözden geçirilerek ve herhangi bir ilave yapmadan kitaplaştırılmış hâlidir. Bu tez, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır:

Giriş bölümünde İbn 'Âşûr'un yaşadığı dönemde Tunus'un siyâsî, ekonomik ve ilmî durumlarına temas edilmiştir.

Birinci bölümde Muhammed et-Tâhir b. 'Âşûr'un hayatı, ilmî şahsiyeti ve eserleri kısımları yer almaktadır. İbn 'Âşûr'un hayatının anlatıldığı kısımda ailesine, doğumuna ve çocukluğuna, öğrenim ve öğretim yıllarına, eğitim ıslahatına, yapmış olduğu görevlere, seyahatlerine ve vefatına değinilmiştir. İlmî şahsiyeti kısmında ise İbn 'Âşûr'un hadis ilmindeki yerine, onun ilmî kişiliğinin oluşmasına etki eden hocalarına ve kendisine öğrencilik yapmış kimselere yer verilmiştir. Eserleri kısmında ise tefsir, fıkıh, Arap dili ve belagati ve diğer alanlarda yazmış olduğu eserlere değinildikten sonra hadislerle ilgili kitapları ve makaleleri zikredilmiştir.

İkinci bölümde ise İbn 'Âşûr'un hadis ilmindeki yeri ele alınmıştır. Bu kısımda onun Hz. Peygamber tasavvuru konusu irdelenmiştir. Burada Hz. Peygamber'in ebeveyninin ve atalarının âhiretteki durumundan, Nûr-i Muhammedî görüşünden, Hz. Peygamber'in şefaatinde, O'nun gizli mucizelerinden ve ümmîlik mucizesinden bahsedilmiştir. Ardından İbn 'Âşûr'un hadis ve sünnet ile ilgili çeşitli konulardaki görüşlerine yer verilmiş, akabinde ise sünnetin bağlayıcılığı hakkındaki tasnifine değinilmiştir. Ardından eserlerinden tespit edilen sened ve metin tenkidi örneklerine işaret edilmiş ve son olarak da hadis yorumculuğu ele alınmıştır.

Bu çalışma hazırlanırken bana yol gösteren, yakın ilgi ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Ahmet YILDIRIM'a teşekkür ederim. Bu konuyu bana çalışmayı tavsiye eden Doç. Dr. Ferhat GÖKÇE'ye, değerli görüşleriyle katkılarda bulunan tez jürisi hocalarım Prof. Dr. Kemalettin ÖZDEMİR ve Prof. Dr. Bünyamin ERUL'a, bazı hususlarda kendilerinden istifade ettiğim Prof. Dr. M. Halil ÇİÇEK ve Doç. Dr. İlyas CANIKLI hocalarıma da teşekkür ederim. Ayrıca çalışmayı okuyup tashihlerde bulunarak destek olan Büşra GÜRPINAR ve eşim Tuğba DOĞAN'a teşekkür ederim. Son olarak tezimizi kitap olarak yayımlayan Fecr Yayınevi yetkililerine teşekkürler...

Halil İbrahim DOĞAN
Ankara 2021